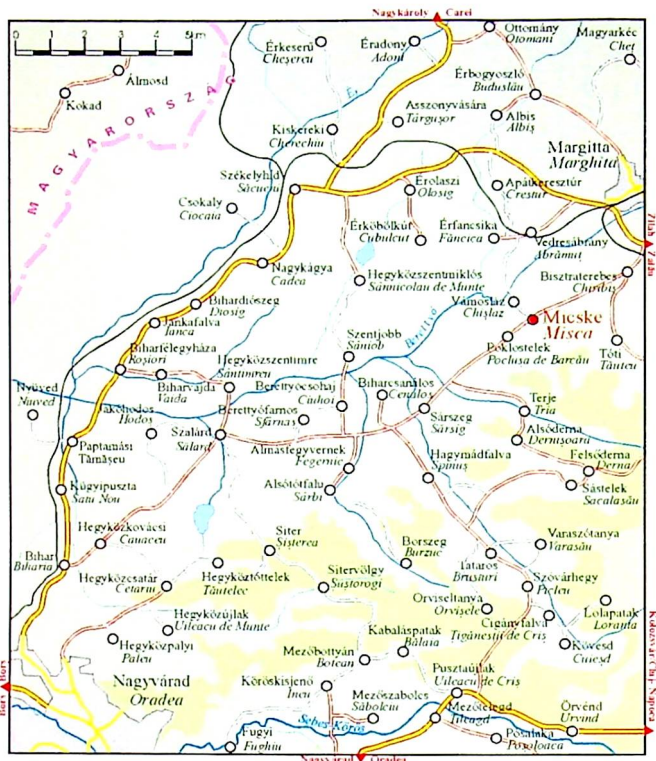

**MICSKE
REFORMÁTUS TEMPLOM**

Micske; Mișca

A CÍMLAPON: A TEMPLOM TÁVLATI KÉPE
A HÁTLAGON: TEMPLOMBELSŐ
FRONT PAGE: THE VIEW OF THE CHURCH
BACK SIDE: INTERIOR OF THE CHURCH

Erdélyi műemlékek

17

A micskei református templom

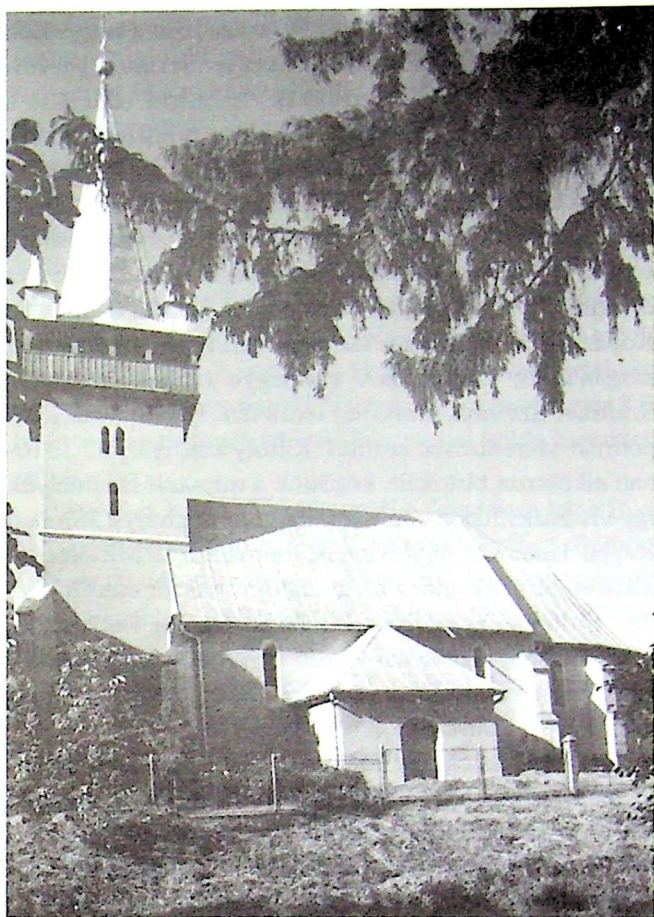
Micske, a Hegyköz keleti részének legfontosabb központja, a Berettyó völgyének középszakaszán Nagyváradtól 42 km-re, Margittától 14 km-re, a Nagyvárad–Margitta főútvonaltól jobbra fekszik. A hajdani nagyközség ma Vámosláz községhez tartozik. A Hegyköz újabbkori elnevezés, de gyökerei a középkorból származnak. Magába foglalja a Berettyó középső szakaszát, a Rézalja dombjainak és az Érmelléki dombok Berettyó völgye felé néző részét, Bihar és Berettyókirályi között. Micske területe a középkori Közép-Kalota része volt.

A Sebes-Körös és a Berettyó völgyét a 10. és 11. század fordulóján vette birtokba a magyarság. Szent István itteni birtokai igazgatására szervezte meg a bihari várispánságot, amelynek központja a bihari földvár volt. A királyi ispánság telepítő tevékenysége világosan megmutatkozik a bihari földvár körüli völgyekben. A ma is meglévő falvokról kimutatható, hogy alapjukat a királyi magángazdaság népei rakták le. E területek egy része, az uradalom felbomlása idején, várjobbágyok, királyi szer-

viensek, egyszerűen jobb módú szabadok tulajdonába került. A Berettyó bal partján, a hegy lábánál a Hegyköz kezdetétől a megye határáig, a 12. század végén meginduló királyi adományok nyomán egymás után alakultak ki a magyar községek, amelyek később az adorjáni és a sólyomkővári uradalmak megalapítását tették lehetővé. Ezek a falvak észak-kelet felé haladva a következők: Szalárd, Adorján, Siter, Fegyvernek, Poklostelek, Vámosláz, Micske, Sanci, Margitta, Felsőábrány (ma Ér-ábrány), Bályok, Széplak.

Micske nevével forrásainkban először 1255-ben találkozunk, *Mikche* formában, amikor a Geregye nembeli Barabás itteni birtokrészét cserébe adja rokonának, Écs fia Pálnak. A Micske- és Élesd-vidéki uradalmak királyi adományból kerülhettek a dunántúli, Vas vármegyéből származó, Geregye nemzetség tulajdonába a 12. század végén. 1291–4 között másodízben a falu 14 kepe tizedet fizetett a püspöknek, papja pedig ugyanakkor egy fertóval — a budai márka negyedrészeivel — adózott. 1323-ban Fülöp nádor valószínűleg ezen a Micskén, *Myxe* s nem a Váradhoz közelebb eső másikon gyűlésezett Bihar vármegye nemeseivel. 1332–35 között a pápai tizedjegyzékben a helység *villa Michia*, *Mykche*, *Miske*, *Mika* néven szerepel. Pápai tizedként évi 7 garast fizetett a plébánosa.

A Geregye nembeli Pál országbíró idejében a család Élesd vidéki uradalmában felépült Sólyomkővára, s később Micske is ennek a sólyomkői uradalomnak lett egyik

A református templom délről
Southern view of the reformed church

jelentős települése. Amikor a 14. században a hegyvidék benépesítése már előre haladt, a nagy terület berettyó-völgyi részeit Micskéről igazgatták. Az itteni officiális a sólyomkői várnaggyal együtt vezette az uradalom ügyeit.

Geregye nb. Pál fia, Miklós vajda fellázadt IV. László ellen. A király a Bars nembeli Tamás fiait küldte a lázadás leverésére, akik 1277-ben elfoglalták Miklós vajda várait, s a Geregye nemzetség itteni uradalmait, köztük Micskét is a királyi kegy a győztesek birtokába juttatta. Tamás fia Kopasz nádor valóságos tartományúri hatalmat épített ki magának öt szomszédos vármegye (Bihar, Szabolcs, Szatmár, Szolnok, Kraszna) területén. Hatalmának tetőpontján összetűzésbe került I. Károly királlyal, aki 1316-ban elkobozta birtokait, közöttük a micskeit is, amelyek így visszaszálltak a koronára. Zsigmond király 1389-ben Kaplai János szőrényi bánnak adományozta Micskét, de a következő században az uradalom sokszor cserélt gazdát. 1406-ban szántai Lackfi Jakab erdélyi vajda kapta meg, későbbi birtokosai között olyan nevekkel találkozunk, mint kusalyi Jakcs László, Országgh Mihály nádor vagy Perényi Imre nádor.

Egy 1452-es és egy 1466-os oklevél már mint mezővárost emlegeti, hol Mikcse, hol Miske néven. Valószínű, hogy országos tisztségeket betöltő birtokosai járták ki Mátyás királynál a vásárjogot alattvalóik számára. 1456-ban Vitéz János váradi püspök volt a földesura, majd az ő halála után, 1472-ben a Drágffyak kezébe jutott a sólyomkői uradalommal együtt. Drágffy János országbí-

ró 1526. augusztus 24-én, öt nappal halála, a mohácsi csata napja előtt kelt magyar nyelvű végrendeletében, melyet sajátkezűleg írt a királyi táborban, úgy intézkedett, hogy Sólyomkőt „*hagyom annak a jámbornak, aki bírja az én lányomat, Magdolnát*”. Úgy látszik azonban, hogy leánya soha nem ment férjhez, mert Sólyomkőt Micskével együtt még 1552-ben is János országbíró özvegye birtokolta. Az 1552-es összeírás szerint 36 telekből állt Micske. Még a Drágffyak idején érték el Micskét a reformáció hitelvei, s a község földesura, jobbágyaival együtt az új hitre tért át. Később, amikor a Drágffyak birtoklása után felbomlott a sólyomkői uradalom, a biztramenti és berettyómenti részek Micske központtal külön birtoktestet alkottak.

1599-ben Bocskai István erdélyi fejedelem lett a földbirtokosa, aki 1606-ban kelt végrendeletében Báthory Gábornak adományozta, a környező falvakkal együtt. Ezután Báthory Anna, losonczy Bánffy Dénes neje lesz a földbirtokos, aki hűtlenségbe esvén elveszti a birtokot, amely visszaáll a fejedelmi kincstárra. 1610-ben a sólyomkői uradalom Imreffy János és felesége, Iffiu Katalin kezére jut, négy év múlva pedig Imreffy Mihály és felesége, Zólyomi Erzsébet birtokolták. Így 1629-től Zólyomi Erzsébet testvére, Zólyomi Dávid és neje, Bethlen Katalin kapták meg a micskei birtokrészt. 1633-ban, miután I. Rákóczi György fejedelem, felségárulás vádjával, elfogatta és Kővárba fogságra vetette Zólyomi Dávidot, a birtok ismét a fejedelmi fiskusé lesz. A hagyomány

tudni véli, hogy a micskei templomban temették el Zólyomi Dávidot és nejét, Bethlen Katát.

A török hódoltság letűnte után, 1715-ben ismét mezővárosként emlegették a 24 magyar jobbágycsalád lakta helységet, amelynek népe 1720-ban már 38 családfőt számlált.

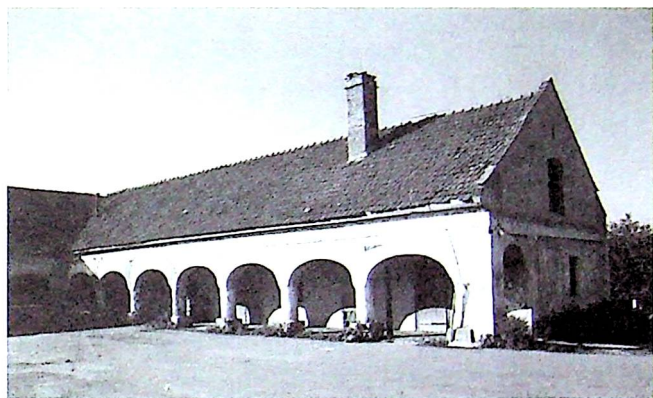
A 18. században a Baranyi család kezébe jutott a falu. Adománylevelük 1749-ből származik. A falu református anyakönyveinek sorozata 1830-ban indul — akkor lelkipásztora, fiú- és leányiskolája, tanítója, gondnoka volt. 1860-ban épült új fiúiskolája, tanítói lakással; majd 1909-ben a leányiskola, a templom délkeleti oldalán, ugyancsak tanítói lakással (ma már nincs meg). A katolikus egyházat a földbirtokos család állította vissza 1713-ban, anyakönyvei 1715-től vannak. 1740-ben létesült az új plébánia, majd 1757-ben felépült Jézus Szíve tiszteletére szentelt temploma a Baranyi család adományából.

Az 1773-i Lexikon szerint magyarnyelvű mezőváros.

Demográfiai adatok: 1836-ban 798 református lakta, más felekezethez tartozók számát nem ismerjük. 1850-ben 1014, 1857-ben 1080, 1870-ben 1219, 1880-ban 933 volt a lélekszám. Az utóbbi visszaesés a kolerajárványnak tulajdonítható. 1886-ban a Magyarországi Evangélikus Református Egyház Névtára szerint a reformátusok száma 698, melyből tankötelesek 6–12 évig: 58, 13–15 évig: 22, iskolába járt a 6–12 évesek közül: 40. Más felekezetűek: római katolikus 240, görög katolikus 18, mőzes vallású 40. 1890-ben 1129 a lélekszám. Az 1896-os római

katolikus sematizmus szerint: tanköteles 25 fiú, 24 leány, feljár 21 fiú, 12 leány, római katolikus 204, görög katolikus 36, görög keleti 33, református 800, zsidó 58, összesen 1131 lélek. 1900-ban 1322, ebből 1272 magyar, 1912-ben 1551 lakos. Az 1929-es sematizmus szerint: 252 római katolikus, 16 görög katolikus, 56 görög keleti, 1 ágostai evangélikus, 1122 református, 21 izraelita, 116 baptista, összesen: 1584 lakos. Az 1977-es népszámláláskor 1204 lakosa volt a falunak, melyből 1133-an vallották magyarnak magukat.

Az 1992-es népszámlálás adatai szerint Micskén 1017-en éltek, 982 magyar, 30 román, felekezeti szerint 735 református, 230 római katolikus, 15 görög keleti, 40 baptista.

*Jakó-kúria az Alszezen
The Jakó manor*

A faluban nyolcosztályos iskola működik. Van körorvosi és állatorvosi rendelője.

Egy hosszú, enyhén emelkedő utcán, az Alszezen át jutunk a faluba. Mindjárt az elején, az út jobboldalán találjuk a Jakó-kúriát. Hosszan elnyúló, nagy L alakú későbarokk épület széles, árkádos udvari folyosóval, amelyet annyira megviselt az utóbbi évtizedek gondatlansága, hogy sürgős javításra szorul. Jelenleg cipésműhely van benne. Tovább haladva, szintén jobb oldalt következik, egy volt dendrológiai park közepén, Szatmári Királyi István volt udvarházának gazdasági épülete, közepén, a bejárata előtt gömbölyű oszlopos tornáccal. Ma állatorvosi rendelő. A mellette álló szép barokk stílusú épület a Szilágyi-ház volt egykor.

A faluközpont felé haladva több hosszú, tornácos épületet találunk, melyek néhányát, hajdan itt lakott, gazdag zsidó kereskedők építettek. Ezek közül a legrégebbi, s legeredetibb a 202. szám alatti, L alaprajzú, belül fatornácós, 19. század eleji, Róth-féle ház. A ház hosszabb szárnya alatti pince, amely egészen a kertek alá nyúlik, ékes bizonyítéka a község régi borászatának, amelyről hegyközségének szabályzatából tudunk..

Ezután beérünk a központba, a Felszegre. Jobboldalt téglából épült, kerek oszlopos kapubejárat, mely már nem épülethez, hanem csak a mezőre vezet. Valamikor itt, kissé feljebb, a plébánia mögött, a Zólyomiak egykori kastélya állott, melyet a háború után bontottak le. Ezután az utca ketté ágazik, hogy közrefogja a domb tetején álló

1. katolikus templom belülről
The interior of the catholic church

két templomot — az előtérben álló katolikus s a mögötte magasodó református templomot. A római katolikus templomot a Baranyi család építteti fel, 1757-ben, barokk stílusban. Egyike a legszebb vidéki templomoknak.

Tovább haladva a Felszegen találjuk a falu legrégebb házait. Az egész Hegyköz vidékén csak itt található az utcára néző, elöltornácós, szalmatető ház.

A falu túlsó végén, balkéz felől, a temetőben találjuk Bémer Pálnak, egykori nagyváradi apát-kanonok, az ottani Bémer tér névadójának a díszes síremlékét. A temető melletti szántó föld közepén (egykor ott is temető volt) látható a Miskolczi család 1831-ben épült, ma elhanyagolt, romos kriptája. A falutól nem messze, a szőlőhegy aljában, egy katlanszerű mélyedésből nyílik a Kőlyuk nevű, legendákkal övezett barlang. Nem messze tőle, a hegyoldalban fakad a Sötétkút nevű forrás. Itt szokták a fiatalok a majálist tartani. A falutól délkeletre, a szőlőhegy alatt húzódik a hatalmas Gruden-pince, a falu régi szőlőgazdálkodásának egy másik emléke, amely 40 m hosszú, s jobboldali elágazása is több mint 10 m. Végében forrás fakad, s a falakon lecsurgó víz a márgában valóságos cseppköveket hozott létre.

A református templom

A falu középkori temploma, a mai református templom a 14. század elején épült, gótikus stílusú, elegáns térkompozíciójú épület, amelyről Rómer Flóris 1877 táján jogosan írta, hogy „*Ha kell előmintá egy magyar falusi*

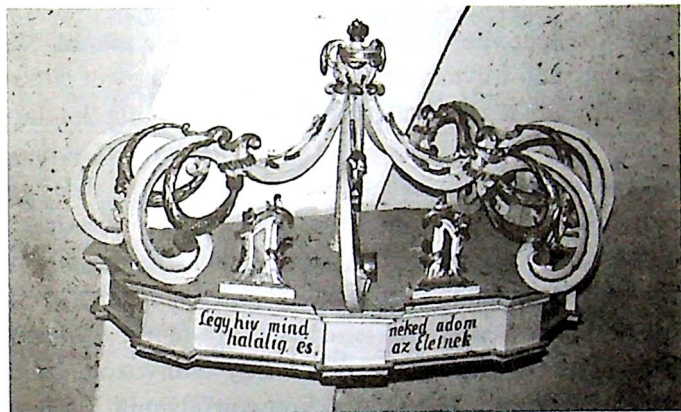

Templombelső
Interior of the church

templomhoz, csekély változtatással a micskei református egyházat mernénk ajánlani ...”. A torony–hajó–szentély térfűzésű templomot kétszakaszos gótikus támpillérek veszik körül, amelyek közül a tornyot támasztó két magasabbat és a hajó nyugati sarokpilléreit átlósan helyezték el. A déli hajófal két középső támpillérét a portikusz építésekor visszabontották. A nyolcszög három oldalával záródó beugró szentélyt hasonló támpillérek fogják közre. Viszonylag magasan elhelyezett, keskeny, félköríves záródású, lőrésszerű, tölcseres ablakok világítják meg a hajót; a déli falon valószínűleg három állott belőlük, de a középsőt a portikuszból a déli karzatra vezető lépcső létesítésekor, 1829–31 között ajtóvá alakították. Az északi falon jelenleg két ablak nyílik, Rómer Flóris csak a keleti, a diadalív mellett nyílt látta a múlt században. A szentély három ablaka is hasonló. A tornyot félköríves metszetű övpárkány osztja két szintre, ablakainak csak a keskenysége mutat középkori eredetre. A sisak alatti kettős ablakok hegyes záródását téglából alakították ki. Amikor 1630–33 között Zólyomi Dávidné iktári Bethlen Kata a templomot újjáépítette, akkor alakíthatták át a tornyot is, amelynek a sarkain fiatornyokkal díszített nyolcszögletű sisakja alatt fából épült árkádos tornác húzódik. A fiatornyok tetején gömb, zászló és csillag, a sisak csúcsán pedig gömb, kakas és csillag látható. Kalotaszegen találunk ilyen tornyokat, amelyeket a 16. századtól kezdve a városi plébániák reprezentatív tornyainak mintájára épí-

tettek, de igazi elterjedésükhöz valószínűleg a váradi vár 17. századi kaputornya szolgálhatta az előképet.

A torony alatti kapunak valamint a portikusz bejáratának is félköríves a záródása. A hajót eredetileg háromszakaszos boltozat fedte, de azt az 1683-as földrengés annyira megrongálta, hogy le kellett bontani s helyére fából készült virágdíszes, kazettás síkmennyezet került. Sajnos az 1768-as, valamint a későbbi, 1829–31-es renoválások alkalmával előbb sötétbarna, majd fehér festékkel mázolták be, eltüntetve az valószínűleg virágdíszekből komponált eredeti mintákat. A nyugati és déli oldalon fából ácsolt karzat húzódik, amelynek mellvédkazettáit szintén modern festékréteg fedi s csak alsó párkányának csipkésre fűrészelt léce utal régiségére. A hajót a szentélytől elválasztó diadalív eredeti csúcsívét meglehetősen

*A szószék koronája
The crown of the pulpit*

megviselte a csillár beszerelése. A szentély fiókokkal tagolt boltozatát is megújították a 18. század folyamán, akkor készülhetett szerény stukkódíszje is.

A falazott szószerk a templom északi oldalán, a szentély és hajó találkozásánál helyezkedik el, szögletes, levélfűzérrel díszített volutákkal tagolt s lángnyelves urnában záródó koronáját a diadalív kiugró falára erősítették. Felirata a következő: „*Készítődött újonnan 1781. — Légy hív mind halálig és néked adom az Életnek koronáját. Jel. 2. 10. v. — Javítódott 1857-ben.*” Későbbi, klasszicista asztalosmunka a szentélyzáródásban álló, háromosztatú stallum, amelyet ugyancsak urnák díszítenek.

A templom úrasztali edényei közül érdemes megjegyezni egy 1703-ból származó, három lábbon álló nagy ónkannát. A lábakat és a kanna fedelét ülő oroszlánok díszítik. Magassága 39 cm, súlya 3,9 kg. A köpenyére Mózes alakját vésték, fején szarv, kezében a törvények; a kompozíció folytatásában kitárt szárnyú angyalt láthatunk. A többi részén, valamint fogóján virágdíszek találhatók. Egy másik, hasonlóan nagy méretű ónkannán, melynek magassága 38 cm, súlya 3,8 kg, „*Az Micskei Ecclesiához való 1703 die 23 Marcii*” felirat olvasható. Ugyancsak úrvacsora osztáskor használják azt a kenyérhez való aranyozott szélű ezüst tányért, amelyre a következő feliratot vésték: „*Sumptibus Ecclesie Micskeiensis Helveticae-Confessionis. 1769.*” Egy aranyozott szélű ezüstkelyhen két 17. századi feliratot is találunk: „*Johan Conrad lemp anno 1613. M. E. P. B. K. P. C. I. I. 1692.*”

Az templom régebbi, 30 kg-os, 1643-ban öntött kis harangját az első világháború idején beolvasztották. 120 kg-os középső harangját felirata alapján Budán öntötték 1760-ban: *Ecclesiae Reformatae Micskeiensis 1760 — Joseph Steintock Gos mich OFEN*. A 202 kg-os nagyharangot már az első világháború után készítették: *Isten dicsőségére öntette közadakozásból a Micskei református egyház 1932-ben — öntötte Novotny Antal Fia R. T. Temesvár 5700 sz. 1932.* “

Dukrét Géza

Könyvészet:

Bunyitai Vince: *A váradai püspökség története*. Nagyvárad 1883. III. kötet. 262. — Borovszki Samu: *Bihar vármegye története*. Budapest, 1908. 117. — Jakó Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest 1940. 16, 28, 63, 300. — Mezősi Károly: *Bihar vármegye a török uralom megszűnése idejében (1692)*. Budapest, 1943. — Györffy György: *Az árpádkori Magyarország történeti földrajza*. Akadémiai Kiadó. Budapest 1987². I. 643–4. — Farkas Antal: *A micskei református templom története és leírása*. II. lelkészsképesítő szakvizsga dolgozat. 1985.

Készült a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója.

Erdélyi műemlékek 17 (1996). Lektorálta: Kovács András; Felelős szerkesztő: Szabó Zsolt; Műszaki szerkesztő és fényképek: ifj. Maksay Ádám; Sorozatgrafika: Deák Ferenc; Angol fordítás: Szántai János; Térkép: Szánthó Csilla.

Tördelés és nyomdai előkészítés: COMPREX Kft.

A belvív a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület „Szenci Kertész Ábrahám” nyomdájában, a színes borító az IDEA PRINT nyomdában készült.

Megjelent az ERDÉLYI MŰEMLÉK-RESTAURÁTOROK EGYESÜLETE és a TRANSYLVANIA TRUST Alapítvány gondozásában, a Királyhágó-melléki Református Egyházkerület és a micskei egyházközség támogatásával.

Szerkesztő bizottság: Kovács András, Sebestyén József, Szabó Bálint.

UTILITAS Könyvkiadó — Kolozsvár

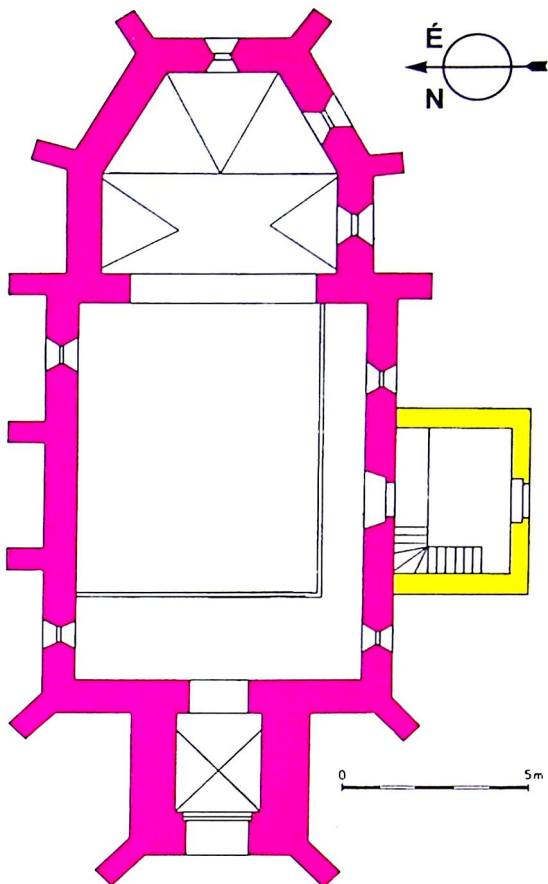
ISBN 973 97618 6 0

Micske (Mișca). Reformed Church

Micske is first mentioned by written sources in 1255, as Mikche. In the 13th century it is described as a town.. A few of its owners: members of the Geregye and Bars families during the Middle Ages; later the Drágffys; István Bocskay, Dávid Zólyomi during the early Modern Times; the Baranyai family in the 18th century. According to the 1992 census-data, Micske had 1017 inhabitants, 982 of which were Hungarian and 30 Romanian. From the point of view of denomination 735 inhabitants were Roman-Catholic, 15 Orthodox and 40 Baptist. Remarkable sights of the settlement are the Jakó and Szilágyi manors, the Róth house, the two churches (one Roman-Catholic, the other Reformed), and the houses with thatched roof and frontal porch at the upper end of the locality.

The reformatory church draws one's attention with its elegant, gothic composition. Its counterforts relate to the former vaults, and the proportions of the slight windows to its building at the beginning of the 14th century. The helm roof with balcony and pinnacle was added to the medieval tower probably in the 17th century. Its furniture was created during the 18th-19th century.

[Erdélyi Magyar Adatbank]
A TEMPLOM ALAPRAJZA
LAYOUT OF THE CHURCH

14. század; 14th century

18. század; 18th century

Javifodott
1857